

Landet bortom horisonten



Mot nya mål. Under senare år har den västerländska åtrån efter de "primitiva andra" funnit allt mer av sin näring hos korowai-folket. Foto: Thomas Petersson

Vi befinner oss djupt inne i Västpapua, i hjärtat av landets ännu orörda regnskog. I vårt läger råder uppskruvad förtjusning. Vi har precis fått vara med om en "första kontakt", men mannen som är föremål för vår fascination är reserverad. Han rör sig sakta, försiktigt.

Efter en liten stund sitter flera av oss uppradade på en träbänk framför en av våra övernattningshyddor. Mitt på bänken, har mannen från korowai-folket placerats. Det historiska ögonblicket ska förevigas. På båda sidor om mannen, sitter turister. Det fotograferas. Den skygge korowaimannen väjer med blicken. Kamerorna riktas mot honom, en efter en.

Efter ett litet tag frågar en av mina medresenärer om han ska ta en bild av mig med min kamera. Det hela känns olustigt, men även jag kliver fram mot den rangliga bänken. Ångesten tilltar. Vad gör vi här?

FN-historiens största svek

I oktober är det exakt femtio år sedan Förenta Nationerna på egen hand tog över administrationen av ett helt territorium för första gången, närmare bestämt västra Nya Guinea (Väst-

papua). FN-insatsen i Västpapua på 1960-talet iscensattes efter en konflikt mellan Indonesien och Nederländerna om vem som hade rätten till västra Nya Guinea, och kom att utveckla sig till ett av FN-historiens största svek mot principen om alla människors lika värde.

I december 1949 erkände den tidigare kolonialmakten Nederländerna Indonesiens självständighet, men behöll kontrollen över västra Nya Guinea. Under 1950-talet var västra Nya Guinea en återkommande källa till dispyter mellan Indonesien och Nederländerna.

I början av 1960-talet hade Nederländerna börjat förbereda och förorda papuansk självständighet, och den 1 december 1961 utsåg Västra Nyas rådsförsamling (huvudsakligen bestående av papuaner) en nationalflagga, ändrade namnet på territoriet till Västpapua och uppmanade världens länder att respektera papuanernas rätt till självbestämmande.

Begränsade väpnade strider

Den regionala stormakten Indonesien hade helt andra planer: Den 19 december 1961 uppmanade president Sukarno det indonesiska folket till total mobilisering för att befria västra Nya Guinea. I början av 1962 försvarade Nederländerna ännu Västpapua

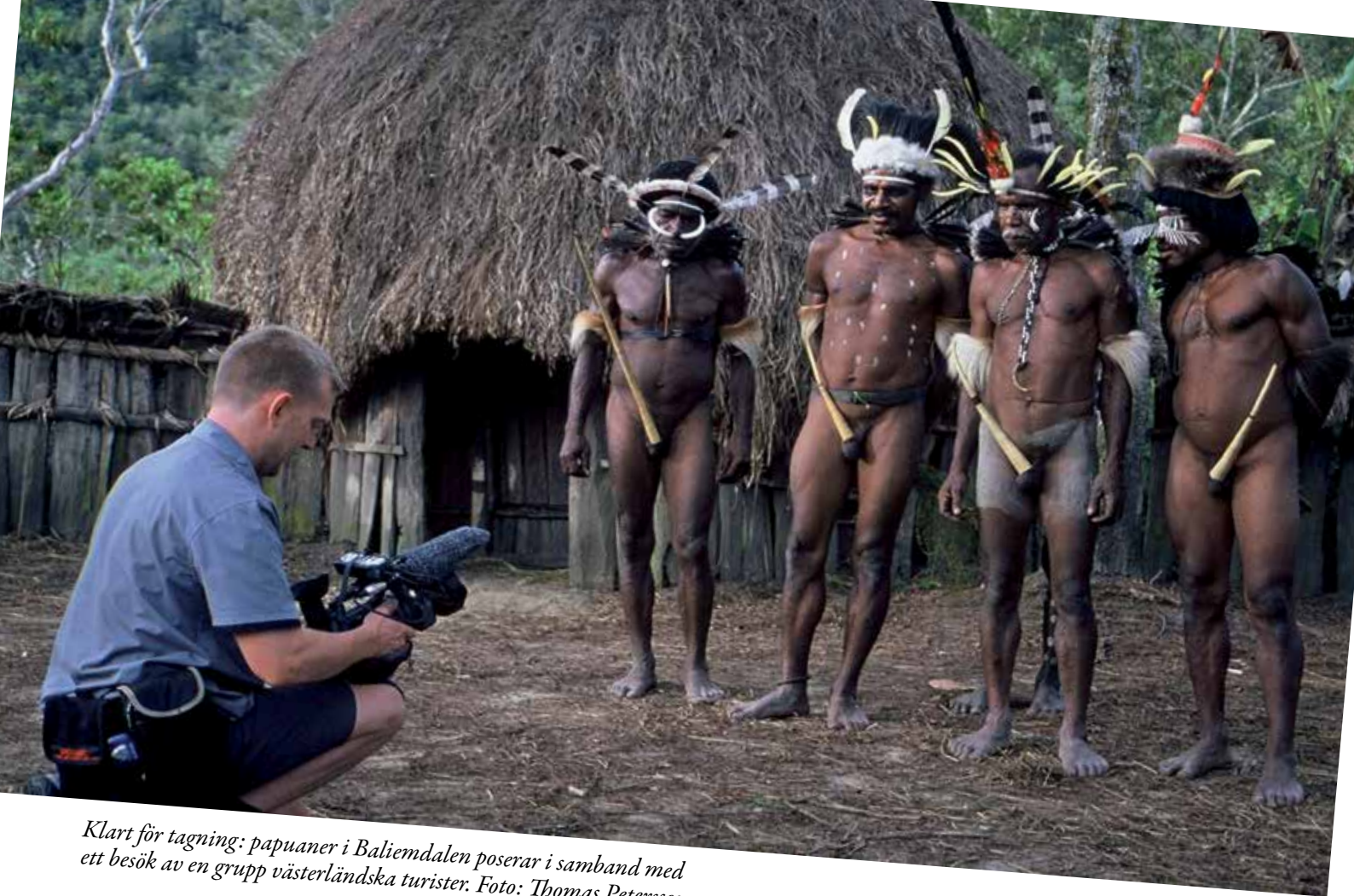
från indonesiska intrång och begränsade väpnade strider förekom.

Efter påtryckningar från USA gav Nederländerna efterhand upp sin hållning. "Lösningen" på konflikten blev den så kallade New York-överenskommelsen. Enligt överenskommelsen skulle FN ta över administrationen under en sju månader lång period, med start den 1 oktober 1962. Därefter skulle Indonesien ta över området, med villkoret att ett FN-övervakat papuanskt val skulle hållas inom sex år.

Stormakter inblandade

I slutet av 1961 och 1962 skrevs det relativt mycket om konflikten i västra Nya Guinea i svensk press. Vid flera tillfällen nådde konflikten de stora dagstidningarnas förstasidor. Rapporteringen byggde i grunden på de internationella nyhetsbyråernas rapportering och på uttalanden av makteliten i de stormakter som var inblandade i konflikten.

Vid undertecknandet av New York-överenskommelsen uttryckte både Kreml och Washington stor tillfredsställelse över det avtal som slutits mellan Nederländerna och Indonesien. Den amerikanske medlaren Ellsworth Bunker kallade i svensk press överenskommelsen för en "historisk händelse" som skulle



Klart för tagning: papuaner i Baliemdalen poserar i samband med ett besök av en grupp västerländska turister. Foto: Thomas Petersson

kunna komma att visa sig vara "epokgörande beträffande fredliga uppgörelser av tvister".

Fem dagar efter att New York-överenskommelsen undertecknats den 15 augusti 1962, anlände en observatörsstyrka från FN, ledd av svensken O. W. Melin, till Västpapua för att övervaka att avtalet om vapenstillestånd mellan Indonesien och Nederländerna upprätthölls.

Totalt bestod observatörsstyrkan av sju svenskar. I samband med att de svenska FN-observatorerna återvände hem till Sverige efter slutfört uppdrag i början av oktober 1962 intervjuades major Tor Lange av svenska tidningar.

Lange beskrev relationen mellan FN-observatorerna, indoneserna och holländarna som bästa tänkbara. Enligt Lange hade Nederländerna och Indonesien gjort allt för att reda upp förhållandena och FN-insatsen framstod närmast som exemplarisk.

Indoktrinering och vapenhot

I Svenska Dagbladet den 3 oktober 1962 sammanfattade Lange resultatet med följande ord: "Varbölden Nya Guinea är nog opererad nu". I juli och

augusti 1969 genomfördes det FN-övervakade val där papuanerna skulle få avgöra om de skulle bilda en självständig stat eller bli en del av Indonesien. Valet kan ses som det yttersta uttrycket för de nedvärderande föreställningar och attityder i förhållande till papuanerna som genomsyrade det internationella samfundet på 1960-talet, alltifrån indonesiska militärer till ledande FN-tjänstemän och toppolitiker.

Att valet inte hade något med demokrati att göra är numera väl dokumenterat genom historikerna John Saltfords och Pieter Drooglevers forskning. Vid valet fick 1 026 utvalda papuaner representera hela befolkningen. Genom indoktrinering och vapenhot svarade samtliga papuaner ja till att inlemmas i Indonesien.

Sverige var ett i raden av länder som valde att blunda för den dåvarande indonesiska diktaturens metoder. I ett UD-dokument före valet framhålls att territoriet troligen är den plats på jorden där "de primitivaste folkstammarna" lever och det talas om "de kannibalistiska invånarna". I ett annat UD-dokument sägs det att det finns "goda utsikter" att valet ska

komma att godkännas utan debatt i FN:s generalförsamling.

När valet godkändes i FN:s generalförsamling i november 1969 rådde en närmast unison tystnad och papuanerna lever fortfarande dagligen med konsekvenserna av "valet" 1969. Västpapua är i dag det fattigaste och mest våldsdrabbade området i Indonesien, trots, eller snarare på grund av, områdets enorma naturtillgångar. För papuanerna är grundproblemet detsamma som på 1960-talet: Utifrån kommande stater och företag som vill styra papuanerna och exploatera naturtillgångarna.

Redan 1967 skrev det amerikanska bolaget Freeport ett kontrakt om utvinning av guld och koppar i ett av världens guldrikaste områden (svenska Sandvik har i dag cirka 350 anställda vid Freeports gruva). Enorma mängder illegalt avverkat timmer har under senare år gått till det ekonomiskt expanderande Kina. Lukrativa oljepalmsodlingar är ett annat stort hot mot den regnskog som, trots allt, ännu är relativt orörd.

Den rådande politiska och ekonomiska ordningen i Västpapua och stormakternas exploatering av natur-

tillgångarna har genom åren byggt på stereotyper och nedvärderande föreställningar om papuanerna, och den rådande ordningen har kunnat fortsätta utan kritik från omvärlden. Direkt efter att Indonesien tog över administrationen från FN den 1 maj 1963, stängdes området för kritisk insyn från omvärlden.

Sedan dess har det i princip varit omöjligt för journalister att verka fritt i det område som den svenske författaren Sten Bergman satte på kartan i 1950-talets Sverige genom resejournalisterna Vildar och paradisfåglar (1950), Stenålder och grön urskog (1954) och Min far är kannibal (1959).

Elit- och stormaktsperspektiv

Svensk utrikesjournalistik om Västpapua har sedan 1960-talet byggt på ett elit- och stormaktsperspektiv. När det har funnits anledning för konfliktens maktelit att uttala sig och försvara sina politiska och ekonomiska intressen har de internationella nyhetsbyråerna och de stora dagstidningarna rapporterat, annars i princip inte. Tydligast blir elit- och stormaktsperspektivet under 1970- och 1980-talet. Då var förtrycket mot papuanerna troligen som mest omfattande, men i svensk press breddade en strukturell journalistisk tystnad ut sig. Förtrycket och papuanerna osynliggjordes och utrikesjournalistikens tystnad bidrog till att upprätthålla den rådande politiska och ekonomiska ordningen.

Efterhand har Västpapua öppnats upp för turism, vilket har inneburit en möjlighet för svenska turister (och journalister) att bilda sig en uppfattning om det politiskt tillslutna området. Turismen i Indonesien har varit centralstyrd och tillåtits inom vissa ramar.

En ambition har varit att internationellt sprida bilden av Indonesien som ett politiskt stabilt land. Nära kopplingar finns mellan turistindustrin och den resejournalistik om Västpapua som har publicerats i svensk press, och det är svårt att hävda att den bild som resejournalistiken har gett av Västpapua under åren har utmanat den förskönande bild som den indonesiska regimen har eftersträvat.

I resejournalistikens form konserveras stereotypa föreställningar om

papuanerna och den politiska verkligheten är bortskalad.

På 1970-, 1980- och 1990-talet stod papuanerna i Baliemdalen i centrum av intresset hos de svenska turister som släpptes in i Västpapua. Mot slutet av århundradet blev den förändring som ägt rum i Baliemdalen allt tydligare och området kunde inte längre tillfredsställa begäret efter det primitiva och opåverkade fullt ut.

Mest skildrade folkgruppen

Under senare år har den västerländska åtrån efter De primitiva andra funnit allt mer näring hos korowai-folket, vilka traditionellt har byggt sina bostäder högt uppe på trädstammar och i trädskronorna. Korowai-folket har på 2000-talet sannolikt blivit den mest skildrade folkgruppen på Nya Guinea internationellt, och efterhand har penisfodralen i Baliemdalen ersatts av trädhus som en symbol för papuanerna som tidlösa och oföränderliga.

Reportage om trädhusfolken har publicerats i Sverige och i en rad internationella dagstidningar och tidskrifter, flera av dem med miljonupplagor. Ett tjugotal tv-team från ett flertal länder har besökt korowai-

*Penisfodral till försäljning utanför en turistbutik.
Foto: Thomas Petersson*



folket. Flera av filmerna har fått stort genomslag genom tv-bolag/kanaler som BBC, France 2 och Discovery Channel.

När Nya Guinea förs på tal aktiveras kognitiva scheman som har sitt ursprung långt före Sten Bergmans tid, och föreställningarna om Västpapua som ett primitivt land fortsätter att delas av många, såväl i Sverige som internationellt.

Frågan om självständighet

Sannolikt finns det många människor som fortsätter att leva med föreställningen att papuanerna faktiskt är för primitiva för att styra sig själva, men ännu troligare är att nyhets- och utrikesjournalistikens elit- och stormaktsperspektiv och den strukturella journalistiska tystnaden inneburit att det överhuvudtaget inte har funnits anledning att reflektera över frågan om papuans självständighet.

Det finns kanske vägar bort från spegelsalen av primitivism, öppningar mot ett mer jämlikt förhållningssätt, men den betydelse dessa öppningar har spelat inom svensk journalistik är försvinnande liten. Så länge papuanernas politiska strävanden har framställts som en primitiv kuriositet, har det varit lättare att få en plats i det mediala strålkastarljuset, men utan primitiva tvångstrojor har det varit svårt eller omöjligt för papuaner att göra sina politiska röster hörda.

De aktörer inom svensk journalistik som har försökt frigöra sig från föreställningar om De primitiva andra har haft svårt att nå fram till de etablerade medierna. I stället har svenska redaktörer i förening med publikens förväntningar, kommersiella krav, den indonesiska regimen och andra politiska och ekonomiska maktcentra hellre sett en "kannibal" eller en "stenåldersman i penisfodral" än en politiskt medveten papuan som kritiserar de multinationella bolagens exploatering av naturtillgångarna.

Thomas Petersson

Journalist, författare till två böcker: Brännpunkt Nya Guinea (1999) och Dödlig tystnad (2005). Disputerat i journalistik vid Stockholms Universitet med avhandlingen Landet bortom horisonten: En analys av journalistik om Västpapua i svensk press 1959–2009.